

הוראת המקרא בחינוך הקדם-יסודי (ובמחצית הראשונה של כיתה א')

א. מבוא

הגיל הרך מהווה תקופה בחיי האדם בה מתעצבים השורשים מהם צומחת אישיותו. ילדים צוברים חוויות ורוכשים ידע שמשפיעים על מערכת ערכיהם ועל סולם העדפותיהם.

פגישה של ילדי הגן עם סיפורי המקרא - משמעה פגישה עם הנרטיב המרכזי שעליו מושתתת זהות תרבותית-לאומית יהודית. מפגש מהנה ומעניין עם סיפורי המקרא, המתאימים לתפיסתם ולהבנתם של הילדים בגיל הרך, עשוי להשאיר חותם על יחסם של הילדים לספרות המקראית, לדמויות המקראיות, לשפה המקראית הייחודית ולחלק מן הדילמות הערכיות הגלומות בסיפור המקראי. **ההשפעה העיקרית של המפגש החווייתי עם סיפורי המקרא בגיל הרך הינה היווצרות זיקה רגשית חיובית כלפיהם** ורצון להמשיך ולהכיר את המורשת המקראית.

"הילדים נחשפים לראשונה למושגי היהדות כבר בגיל הרך. בגיל זה מתחיל להתפתח עולם הדימויים האישי ונוצרת תחושת "בית" בתוך התרבות. החשיפה של הילדים לתכנים ולערכים יהודיים מאפשרת להם לראות ביהדות עולם תרבותי ומקור לתחושת השתייכות" (תרבות יהודית בעולם משתנה, מסקנות הוועדה לגיל הרך בנושא דוח ועדת שנהר).

תכנית לימודים זו ממליצה על מפגש עם הספרות המקראית בגן הילדים תוך הקפדה על התאמת התכנים ודרכי ההוראה לרמת התפתחותם של הילדים. התכנית מציעה קריטריונים לבחירת הסיפורים, הצעת עקרונות לאופן הסיפור, הצעות דידקטיות נוספות ודוגמאות לבחינת התאמת הסיפורים הנועדים לשילוב בתכנית הלימודים בגן, תוך פירוט שיקולי דעת חינוכיים-התפתחותיים-ערכיים.

ב. ספרות מקראית בגן הילדים

באמצעות סיפורי המקרא הילדים נפגשים עם האתוס הלאומי המעצב את העם היהודי, מכירים דמויות במקרא ואת האירועים שהן מעורבות בהם.

באמצעות הספרות המקראית נפגשים הילדים עם השפה המקראית השונה משפת היום-יום, והם עשויים להעשיר את אוצרם הלשוני בביטויים ובניבים ממקורותיה. שפה זו משוקעת בלשון הדיבור ובשפת הספרות של ימינו ולהיכרות זו יש ערך של שייכות תרבותית.

"קריאת סיפורי המקרא והכרת משלב נוסף של השפה מאפשרות לילדים להעמיק את היכרותם עם השפה שבה הם משתמשים יום יום. העשרת שפתם של הילדים בעזרת ביטויים מהמקרא עשויה לקרבם אל סיפורי המקרא ולפתח את נטייתם ורגישותם לשימוש מגוון ורב בשפה" (ניצני אורינות - פעילויות עם ספרים, כרטיסיה 16, עמ' 34).

הטקסט המקראי משקף אמונה בקיום השגחה עליונה. תפיסה זו מוצאת את ביטוייה בסיפורי המקרא ומהווה בסיס לשיפוט ערכי ומוסרי של הכתוב. ילדי גן בחינוך הממלכתי עשויים לעורר שאלות הנוגעות לאמונה, לקיום האל ולסמכותו. בגן נוצרות הזדמנויות להפגיש את הילדים עם מגוון דעות ועם ערכים שונים. חשוב לטפח אצלם ברוח של סובלנות הבנה לקיומן הלגיטימי של השקפות ודעות שונות: "יש שחושבים כך ויש שחושבים אחרת", "המספר או גיבור הסיפור האמין בהשגחה עליונה ולכן נהג כך".

יש מקרים שבהם אמות מידה מוסריות של סיפורים במקרא שונות מאמות מידה המקובלות בימינו. על כן יש לנהוג בזהירות ולהימנע מלהביא בפני הילדים סיפורים שבולטות בהם דילמות ערכיות, שאין ביכולתם להתמודד אתן, כמו גירוש הגר וישמעאל או עקידת יצחק. ניתן להפגיש את הילדים עם סיפורי המקרא תוך התמקדות בסיפור עצמו (ברצף האירועים), בהתנהגויות ובהרגשות של הדמויות. העמקת הדיון בדילמות ערכיות מורכבות אפשר להשאיר למפגשים חוזרים עם הטקסט, שיתקיימו בגיל בוגר יותר.

ג. מטרות ההוראה

1. הכרת ספר המקרא כספר ייחודי הזוכה להתייחסות מיוחדת בעם ישראל
2. פיתוח סקרנות, התעניינות וזיקה רגשית חיובית לסיפורי המקרא
3. הכרת מבחר סיפורים מהספרות המקראית
4. הכרת דמויות ואירועים מרכזיים בסיפורי המקרא
5. מפגש עם ערכים אנושיים ולאומיים, כפי שהם מופיעים בסיפורי המקרא
6. הכרה בקיום של אמונות וערכים שונים במקרא
7. הכרת השורשים המקראיים של חגי ישראל ושל מנהגי ישראל
8. חשיפת לשון המקרא, ביטויים ומושגים מהמקרא בצורתם המקורית בפני התלמידים.

ד. קריטריונים לבחירת הסיפורים

- # סיפורים המכילים עלילה שהילדים מסוגלים לעקוב אחריה
- # סיפורים שבמרכזם דמויות חשובות ומוכרות
- # סיפורים שניתנים לחלוקה לקטעים משמעותיים המתאימים ליכולת הקשב של הילדים
- # סיפורים על הדמויות במקרא הקשורים ביניהם בסדר כרונולוגי. רצוי להביא סיפורים אלה ברצף כדי לאפשר לילדים לעקוב אחר השתלשלות המאורעות
- # סיפורים שיש עימם גם היבט אופטימי (הצלה, תקווה)
- # סיפורים, שבהם מתעוררות דילמות שבכוח הילדים להתמודד אתן. יש להימנע מהבאת סיפורים שיכולה להיות להם השפעה פסיכולוגית שלילית על הילדים, כמו סיפורים על קין והבל או עקדת יצחק, העלולים לעורר פחדים. בתכנון המפגש עם הילדים חשוב לתת את הדעת על התנהגויות של הדמויות בסיפורים, השונות מתפיסות חברתיות עכשוויות (מעמד האישה, יחסי הורים-ילדים ועוד).

ה. המלצות דידקטיות

ניצוד מספרים

יש ערך תרבותי למפגש של הילדים עם הסיפור המקראי כטקסט מתוך ספר התנ"ך. על כן חשוב שהגננת תביא לכל מפגש תנ"ך ותקפיד לצטט מתוך הטקסט המקראי שלפניה.

שפת המקרא אינה שפה של זמננו. הסיפור המקראי מתומצת, כולל אוצר מילים וצורות תחביריות שילדים אינם מכירים. לכן, הם אינם יכולים להבינה ללא תיווך של מבוגרים. על המחנכים לעבד את הסיפור בהתאם לכושר תפיסתם של הילדים: לספר את הסיפור בלשון מובנת לילדים, תוך שילוב ביטויים ותבניות לשון נבחרות מן המקרא.

ניתן לספר את הסיפור ברצף מתחילתו עד סופו או בעצירה בנקודות מסוימות בסיפור לצורך הבהרה, לשם שיחה על העלילה, או לשם העלאת שאלות על המשך הצפוי.

התכונות הגנות לקראת הוראת סיפורי המקרא בגן

- א. ללמוד את הסיפור ולהיעזר במפרשים. רצוי להיעזר ביותר ממפרש אחד
- ב. לבדוק את התאמת היחידה הסיפורית לילדי הגן
- ג. להחליט על היקף הסיפור: מה יסופר ומה יושמט, מה יסופר בעל פה ומה יוקרא מתוך המקרא
- ד. להחליט אילו מסרים יודגשו
- ה. להחליט אילו מושגים ואיזה מידע חיוני להבנת הסיפור יש להביא מראש בפני הילדים לפני הסיפור
- ו. להחליט על פעילויות המתאימות להכנה למפגש עם הסיפור ועל פעילויות בעקבותיו
- ז. לבדוק אילו חומרים חוץ-מקראיים יכולים לסייע בהבנה ובהפנמה של הסיפור ולהכין אותם למפגש.

הצעה לחומרי הוראה-למידה שעשויים לסייע:

1. **ניצני אוריינות - פעילות עם ספרים** / ורד גינצבורג, צביה ולדן, אנה סנדבנק, חנה צימרמן, האגף לחינוך קדם-יסודי, האגף לתכניות לימודים, מכללת בית ברל.
2. ספרי הדרכה שחיברה עפרה רייזמן בהוצאת האגף לתכניות לימודים, משרד החינוך.
סיפורי האבות וסיפור יוסף - בראשית לגיל הרך, מדריך לגנת ותיק תמונות, 1992.
יציאת מצרים ומתן תורה - מדריך לגנת ותיק תמונות, 1982.
מגילת אסתר - מדריך לגנת, 1982.
הספרים יצאו לאור בהוצאת מעלות.
3. **מתחילים מבראשית** / רנה כהן-רוזנשיין, שרה פרוייס, ערכת תמונות, האגף לתכניות לימודים, משרד החינוך, הוצ' מעלות 2002.

הצעה למבחר סיפורים המתאימים לגיל הרך על דעת חברי הוועדה

- "לך לך" (בראשית יב 9-1)
רועי לוט ורועי אברהם (בראשית יג 1-12)
אברהם ושלושת האורחים הניצבים עליו (בראשית יח 1-16)
לידת יצחק (בראשית כא 1-8)
יצחק ורבקה (בראשית כד)
הולדת עשיו ויעקב (בראשית כה 19-34)
חלום יעקב (בראשית כח 1-22)
אהבת יעקב לרחל (בראשית כט)
סיפור יוסף:
יוסף ואחיו; חלומות יוסף ומכירתו (בראשית לז)
יוסף במצרים (בראשית לט-מא - מבחר)
פגישת יוסף ואחיו (בראשית מב, מד, מה - מבחר)
בני ישראל במצרים: (שמות א-יד - מבחר)
שעבוד מצרים
הולדת משה
יציאת מצרים
נדודי בני ישראל במדבר (שמות טז-יח)
מעמד הר סיני ועשרת הדיברות (שמות יט-כ)
המרגלים ביריחו (יהושע ב)
מעבר הירדן (יהושע ג)

- כיבוש יריחו (יהושע ו)
- מלחמת גדעון במדיינים (שופטים ו-ז-ח)
- הולדת שמשון (שופטים יג)
- מבחר מסיפורי שמשון: (שופטים יד-טז)
- דויד וגלית (שמואל א, יז)
- חלום שלמה (מלכים א, ג)
- חכמת שלמה ועושרו, ממלכת שלמה בתפארתה (מלכים א, ה, י 14-29)
- ביקור מלכת שבא (מלכים א, י 1-13)
- מגילת רות (רות א-ד)
- מגילת אסתר (מגילת אסתר א-י - מבחר)

דוגמאות לשיקולי דעת דיזקטיים כהכנה להוראת סיפורים מהמקרא בגן

אברהם ושלושת האנשים הניצבים עליו (בראשית יח 1-16)

- עלילה**
  - הסיפור עוסק בנושאים משמעותיים לילדים: ציפייה להולדת ילד וגמול על מעשה טוב.
  - הסיפור ניתן לחלוקה לקטעים קצרים ומשמעותיים בהתאמה ליכולת הקשב של הילדים.
  - הסיפור הוא חוליה במחרוזת סיפורים נוספים על חייו של אברהם.
  - סיום הסיפור אופטימי, מוביל לקראת הולדת יצחק, מתאים לציפיות הילדים.
- דמויות מרכזיות**
  - אברהם ושרה (דמות אב ודמות אם) הם דמויות מרכזיות בסיפור המקראי ומשמעותיות בעולם התרבותי היהודי.
- פוטנציאל העלילה**
  - סיפור העלילה מזמן דיון על נושא של קיום הבטחה ועל נורמות התנהגות של הכנסת אורחים והתנהגות שיש עמה כבוד כלפי הזולת.
- נושאים שיש לתת עליהם את הדעת**
  - מעמד האישה. נדרש הסבר על מנהגים שאינם תואמים את המקובל בחברה שלנו. אפשר להדגיש את העשייה של שרה המשתמעת מתוך הטקסט.
- פסוקים מן המקרא**
  - פרק יח, 1-16; לציטוט מן המקור פסוקים: 9, 10
- הרחבה של שפה ולשון**
  - ביטויים: "כְּחֹם הַיּוֹם" (יח, 1), "שׁוֹבֵב אֶלְיָי" (יח, 10), "לָמָּה זֶה צָחֵקָה שְׂרָה" (יח, 13)
- פעילויות בעקבות הסיפור**
  - חקר הרקע בו מתרחש הסיפור: תנאי האקלים והסביבה והשלכות על התנהגות בכלל ועל מנהגי הכנסת אורחים; דיון על אופיין של הדמויות והרגשותיהן; פנטומימה או המחזה בעקבות הסיפור...
  - הבעה ביצירה: ציור, כיוור, פיסול הדמויות והסיטואציות המתוארות בסיפור.

יוסף וכתונת הפסים (בראשית לז 1-4)

- עלילה**
  - הסיפור "יוסף וכתונת הפסים" הוא קטע הפותח את סיפור יוסף והוא "המניע" להמשך העלילה.
  - העלילה ניתנת לחלוקה לקטעים קצרים ומשמעותיים בהתאמה ליכולת הקשב של הילדים.
  - בסוף סיפור יוסף יש מוטיב של "סוף טוב": יוסף מְשַׁנֵּה לַמֶּלֶךְ, מתוודע לאחיו ומציל אותם.

- סיפור העלילה מזמן דיון על נושאים שקשורים לעולם הילדים: על מסגרת המשפחה, על מקום הילד במשפחה ועל מערכת היחסים בתוך המשפחה.
- בסיפור יש דילמות העוסקות בחיי היום-יום.
- דמויות מרכזיות בסיפור המקראי ומשמעותיות בעולם התרבותי היהודי: יעקב ובניו, יוסף.
- קנאה, שנאה, אהבה, פינוק, הפליה, הלשנה, דיבה רעה, בן זקונים
- מניעים להתנהגות ונורמות התנהגות: התמודדות עם רגש הקנאה
- מניעים להלשנה, דיבה (בחיי היומיום)
- כתונת הפסים - הבגד כסמל
- חששות שיועלו על ידי הילדים שגם במשפחתם קיימת הפליה.
- **נושאים שיש לתת עליהם את הדעת**
- **פסוקים מן המקרא**
- "ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם" (לו 2)
- "ועשה לו כתנת פסים" (לו 3)
- "ולא יכלו דברו לשלום" (לו 4)
- הבעה ביצירה: ציור, כוור, פיסול בנייר של הדמויות והסיטואציות המתוארות בסיפור
- המחזה
- משחקי תפקידים (התנסות בהצגת העמדות של הדמויות מנקודות ראות שונות)
- משחקי תפקידים "אפשר גם אחרת". חיפוש אחרי פתרונות.
- סיפורים ושירים העוסקים ביחסים בין אחים
- יצירות אמנות (ציורי קיר מצריים).
- **חומרים חוץ-מקראיים**